

УДК 323.22

MIGRANCI BLISKOWSCHODNI¹ W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ. PERSPEKTYWY, ZAGROZENIE I SZANSE INTEGRACJI

THE MIDDLE EASTERN MIGRANTS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES. PROSPECTS, THREATS AND CHANCES FOR INTEGRATION

БЛИЗЬКОСХІДНІ МІГРАНТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПЕРСПЕКТИВИ, ЗАГРОЗИ ТА ШАНСИ НА ІНТЕГРАЦІЮ

Dalzar Nashwan Salem,
doktorant WNPISM, Uniwersytet Warszawski
(Warszawa, Polska), e-mail: sdalzar@gmail.com

Dalzar Nashwan Salem,
MA, PhD student at the Faculty of Political Sciences
and International Studies the University of Warsaw
(Warsaw, Poland), e-mail: sdalzar@gmail.com

Дальзар Нашван Салем,
магістр, докторант Факультету Політичних
Наук і Міжнародних Студій Варшавського
Університету (Варшава, Польща),
e-mail: sdalzar@gmail.com

W pracy przedstawiono analizę sytuacji migrantów z Bliskiego Wschodu w krajach UE oraz ocenę szans i możliwości integracji migrantów z krajami przyjmującymi. Autor artykułu zakłada, że współistnienie skrajnie różnych tożsamości jest możliwe, ale konflikt. Badanie weryfikuje specyfikę polityki migracyjnej wdrażanej przez kraje członkowskie i ich kluczowe założenia. W związku z tym badacz stwierdza, że są one nie tylko nieskuteczne, ale w niektórych z ich przejawów są nawet szkodliwe dla powodzenia procesu integracji. Dlatego konieczna jest zmiana kursu programu na falę migracji. Ponadto tolerancję i gościnność Europejczyków należy zapewnić za pomocą odpowiednich mechanizmów weryfikacji i racjonalnych wymogów dla populacji imigrantów. Integracja to proces rozłożony w czasie. Jego sukces wymaga jasno określonych zasad, rozwinętych w dialogu międzykulturowym, które zostaną zaakceptowane przez migrantów i z których władze i społeczności krajów przyjmujących nie zostaną wycofane. Niezwykle ważną kwestią w tym procesie jest wyeliminowanie strachu i poczucia zagrożenia zarówno po stronie gospodarzy, jak i migrantów. Tutaj najważniejsze jest, aby dowiedzieć się nie tylko o kulturze i tożsamości społeczności imigrantów, ale przede wszystkim wzmocnić filary własnej tożsamości kulturowej. Stwierdzono, że nadrzędnymi determinantami skutecznej integracji migrantów ze społeczeństwem przyjmującym jest niezależne osiągnięcie stabilności społecznej i życia opartej na niezależności finansowej i stałym miejscu zamieszkania. Poza tym konieczne jest posiadanie dobrych kompetencji językowych kraju przyjmującego, praca zgodnie z kwalifikacjami migranta oraz możliwość uczestniczenia w życiu społecznym i politycznym jako przejaw integracji na poziomie kulturowym i tożsamościowym.

Słowa kluczowe: polityka migracyjna, migrant, Bliski Wschód, integracja, tożsamość, Unia Europejska.

The paper presents the analysis of the situation of migrants from the Middle East in the UE countries and assessment of the chances and opportunities for migrants 'integration with the host countries. The author of the article assumes that the coexistence of extremely different identities is possible, but conflict. The study verifies the peculiarities of migration policy implemented by the member countries and their key assumptions. Consequently, the researcher states that they are not only ineffective, but in some of their manifestations even pernicious for the success of the integration process. Therefore, it is necessary to change the program course against the wave of migration. Moreover the tolerance and hospitality of Europeans should be secured through appropriate verification mechanisms and rational requirements for the immigrant population. Integration is a process spread over time. Its success requires clearly defined rules, developed in intercultural dialogue, which will be accepted by migrants

¹ W tym artykule termin *Bliski Wschód* odnosi się do obszaru obejmującego kraje arabskie i ich migrantów. Określenie *Bliski Wschód* budzi kontrowersje i jest przyczyną dyskusji w literaturze przedmiotu. Nie istnieje bowiem jedna, satysfakcjonująca definicja tego terminu obejmująca jeden konkretny obszar.

and from which the authorities and communities of host countries will not be withdrawn. An extremely important issue in this process is to eliminate fear and sense of threat both on the side of the hosts and migrants. Here the most important thing is to find out not only the culture and identity of the immigrant community, but foremost strengthen the pillars of their own cultural identity. It was concluded that the superior determinants of an effective migrants' integration with the receiving society is the independent achievement of social and living stability based on financial independence and permanent residence. Besides it is necessary to have a good language competence of the host country, work in accordance with the qualifications of the migrant, and opportunity to participate in social and political life as a manifestation of integration at the cultural and identity level.

Keywords: migration policy, migrant, Middle East, integration, identity, European Union.

Проаналізовано ситуацію мігрантів з країн Близького Сходу в країнах ЄС та показано можливості інтеграції мігрантів у приймаючі країни. Зроблено припущення, що співіснування дуже різних ідентичностей є можливою, але конфліктногенною моделлю. Аналіз реалізованих міграційних політик країн-членів ЄС та верифікація їх ключових завдань дозволяє стверджувати, що вони не тільки мало ефективні, а навіть в деяких своїх проявах згубні для успішності інтеграційного процесу. Тому необхідно змінити програмний курс щодо зростаючої хвилі міграції. Більше того, толерантність і гостинність європейців повинна здійснюватися за допомогою відповідних механізмів верифікації та раціональних вимог до іммігрантів. Виявлено, що інтеграція є процесом, який поширюється з плином часу, тому її успіх вимагає чітко визначених правил, які розвиватимуться в міжкультурному діалозі прийнятому мігрантами з постійною підтримкою органів влади та громадськості приймаючих країн. Надзвичайно важливим у цьому процесі є усунення страху і почуття загрози як зі сторони приймаючих країн, так і мігрантів. При чому варто пізнавати не тільки культуру та ідентичність іммігрантської спільноти, але, передусім, зміцнювати основи власної культурної тожсамості. Зроблено висновки про те, що значущими чинниками ефективної інтеграції мігрантів у суспільстві є самостійне досягнення соціально-побутової стабільності через фінансову незалежність та постійне місце проживання. Крім того, необхідно знати мову приймаючої країни, мати відповідну до кваліфікацій мігранта працю, та брати участь у суспільно-політичному житті як прояв інтеграції на культурно-ідентифікаційному рівні.

Ключові слова: міграційна політика, мігрант, Близький Схід, інтеграція, ідентичність, Європейський Союз.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Wstęp. «Świat islamu może mieć większy wpływ na zdefiniowanie i ukształtowanie Europy XXI wieku niż Stany Zjednoczone, Rosja a nawet sama Unia Europejska». Taką tezę sformułował Timothy M. Savage [23, s. 7]. Twierdzenie to znajduje uzasadnienie w rzeczywistości współczesnej Europy, której struktura etniczna ulega transformacji, a kulturowy klimat staje się coraz gorętszy. Zgodnie z prognozami badaczy w 2050 roku muzułmanie mają stanowić 20% populacji Europy. Czy zatem europejska tożsamość kulturowa, której podstawą jest, jak twierdzi Umberto Eco: «długi dialog między literaturami, filozofami, utworami muzycznymi i teatralnymi» [7, s. 52], będzie potrafiła obronić swe świeckie korzenie przed wrastającą w nie kulturą islamu, w której laickość jest zaprzeczeniem jej samej? Czy możliwe jest jednocześnie i zgodne współistnienie na jednym terytorium liberalnych wartości, które określamy kulturą zachodu i jej antytezy, czyli tradycji muzułmańskiej? I czy podjęta przez Europę próba międzykulturowego dialogu jest skuteczną linią obrony czy okaże się jedynie kolejną strategią w daremnych negocjacjach? Przedmiotem niniejszego artykułu jest społeczność migracyjna z Bliskiego Wschodu, zamieszkująca wybrane kraje europejskie w warunkach nasilonych w ostatnich latach procesów migracyjnych i postępującej globalizacji.

Artykuł ma na celu analizowanie sytuacji migrantów z Bliskiego Wschodu w UE oraz

ocena szans i możliwości integracji migrantów ze społecznościami krajów przyjmujących. Autor zakłada, że współistnienie ze sobą skrajnie różnych tożsamości jest możliwe, jest to jednak model konfliktogenny.

Diaspora arabska w UE

Termin diaspora wywodzi się z języka greckiego, gdzie oznacza rozproszenie osób danej grupy etnicznej w innych krajach. Przez co często osoby określonej przynależności chociaż przebywają na obcym terytorium, to jednak wskazują przynależność do określonej grupy. Najczęstszym źródłem takiego zjawiska jest religia¹, która podlega autodefiniowaniu. Chociaż często diasporę utożsamia się również geograficzną przestrzeń. Jest ona zamieszkiwana przez określoną społeczność [26, s. 145]. W przypadku niniejszego opracowania, diaspora będzie oznaczać rozproszenie mieszkańców krajów arabskich. Ci z różnych względów musieli opuścić lub chcieli opuścić swoją ojczyznę i przenieść się do innych państw.

Jak dowodzą dane statystyczne, ponad 20 milionów obywateli krajów arabskich mieszka poza swoim granicami. Krajem, z którego w poszukiwaniu lepszego życia wyjechała w ciągu ostatnich lat największa liczba obywateli jest Egipt. Tutaj ponad 3 miliony Egipcjan żyje poza ojczyzną. Krajami o równie wysokim wskaźniku emigracji, oscylującym od 5% do 20% populacji są: Tunezja, Jordania, Palestyna, Liban, Maroko, Syria, Jemen [20].

W związku z powyższym diaspora arabska to poważne rozproszenie obywateli. Jednak nie doszło do tego w krótkiej perspektywie czasowej, co przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Diaspora arabska na przykładzie Tunezji w wybranych latach

Lp.	Rok	Ilość Tunezyjczyków, którzy chcieli opuścić swój kraj [w %]
1.	2001	22
2.	2006	50
3.	2011	75
4.	2015	81

Źródło: <http://ec.europa.eu/eurostat> (dostęp: 03.03.2018 r.)

Jak wskazują dane powyżej, w 2001 r. kraj ten chciało opuścić 22% obywateli Tunezji. Pięć lat później taki zamiar wyraził w sondażu co drugi Tunezyjczyk. Natomiast w 2011 r. było to aż 75% obywateli [19, s. 81]. Aktualnie wciąż utrzymuje się tendencja wzrostowa, którą potwierdzono w 2015 r. Należy zaznaczyć, że obywatele tego kraju z różnych względów chcieli opuścić swój kraj [8].

Inną kwestią badaną, jest zamieszkiwanie diaspor w różnych krajach. Dane szacunkowe dowodzą, że ok. 85% tunezyjskiej diaspor to blisko 700 tysięcy osób. Za swój cel migracyjny obrali oni Europę. Należy jednak zaznaczyć, że połowa z nich (ok. 350 tys. osób) za kraj destynacji obrała Francję. W 2000 roku liczba migrantów z krajów Maghrebu, żyjących w Europie

¹ Por. termin Diaspora w Słowniku Języka Polskiego, <http://sjp.pwn.pl/sjp/2555089>.

stanowiła 2,1 miliona. Obecnie, jest ich dwa razy więcej [18]. Widać zatem, iż skala zjawiska jest duża i będzie ona wzrastać. To poważny problem dla UE, ale również krajów arabskich. Ponieważ muszą oni organizować swoje życie religijne, kulturalne, itp. w nowych okolicznościach. Nie zawsze są one dla nich przychylne, ale wymuszone często przez konkretne okoliczności.

Innym problemem, który pośrednio odnosi się do diaspor arabskiej, jest demografia ludności. To dzięki niej przedłuża się nie tylko linia życia narodu, ale także m.in. tradycje. Dzięki czemu podwaliny dla funkcjonowania społecznego mogą i są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Kwestie związane z demografią ludności zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Demografia ludności Bliskiego Wschodu na tle Europy

Lp.	Wyznacznik demograficzny	Bliski Wschód	Europa	Różnica
1.	Ogólna liczba ludności	450 mln osób	505,7 mln osób	55,7 mln osób
2.	Przyrost naturalny	23%	11%	12%

Źródło: <http://ec.europa.eu/eurostat> (dostęp: 03.03.2018 r.)

Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w tabeli powyżej liczba ludności na Bliskim Wschodzie to ponad 450 milionów, zaś wskaźnik przyrostu naturalnego wynosi tam ponad 23 promile. W krajach Unii Europejskiej natomiast mamy łącznie 505,7 milionów mieszkańców (styczeń 2013), a stopa przyrostu naturalnego to niecałe 11 promili [30, s. 32].

Według Eurostatu w 2035 roku liczba ludności w krajach Wspólnoty będzie wynosiła 521 milionów. Co ważne – według prognoz – będzie posiadać tendencję spadkową. W 2060 roku ma ona wynieść 506 milionów osób [30]. Może to stanowić poważny problem gospodarczy, ponieważ za mało osób będzie w stanie pracować. Przez co już powinno się stosować odpowiednie środki zaradcze, ponieważ od 2035 roku liczba zgonów będzie wyższa niż liczba urodzeń. Tym samym Europa znacznie się szybko starzeje, a w 2060 roku udział osób w wieku powyżej 65 lat będzie wynosił już 30% w całej populacji (obecnie jest to 17,1%), osoby w wieku powyżej 80 lat będą stanowiły 12,1% (aktualnie wynosi 4,4%). zestawienia te przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Społeczeństwo poprodukcyjne Europy w 2060 – przewidywania [w %]

Lp.	Wiek poprodukcyjny	2015	2060	Różnica
1.	65 lat	17,1	30	12,9
2.	80 lat	4,4	12,1	7,7

Źródło: <http://ec.europa.eu/eurostat> (dostęp: 03.03.2018 r.)

W związku z powyższym może dojść do załamania korzystnego wskaźnika obciążenia ekonomicznego. Co w praktyce oznacza wyższą ilość emerytów, względem osób w wieku produkcyjnym. Chociaż za

справą diaspory arabskiej, Europa może sobie z tym poradzić. Jak wskazano wcześniej, liczba urodzeń tutaj jest znacznie wyższa niż w Europie. Przez co migracje tego typu, o ile są one nadzorowane, mogą być niezwykle pożądane.

Konsekwencje Arabskiej Wiosny

Dużym znaczeniem dla diaspory arabskiej były wydarzenia Arabskiej Wiosny. Na jej skutek w 2011 r. swój kraj opuściło ponad milion Libijczyków. Oni także udali się m.in. do Europy¹. Wspomnianą Arabską Wiosną określa się również mianem Arabskiej Wiosny Ludów, Zimą Ludów, Arabską Zimą Ludów, ewentualnie Arabskie przebudzenie [1; 29]. Do czego doszło za sprawą protestów społecznych, jak również konfliktów zbrojnych, które miały miejsce w krajach arabskich, w latach 2010–2013. Główną przyczyną jej wybuchu było ogólne niezadowolone obywateli z osiągniętych przez nich warunków życiowych, bezrobocia, rosnących cen żywności, coraz powszechniejszej korupcji, a także nepotyzm władz. Ponadto źródłem tego konfliktu było także ograniczanie swobód obywatelskich, czego dopuścił się autokratyczny reżim². To zmusiło wielu Libijczyków, Syryjczyków do szukania ratunku w innych krajach przede wszystkim w krajach UE.

Stan ten potwierdza raport Komisji Europejskiej, która podała, że w pierwszych trzech miesiącach 2013 roku do krajów UE wpłynęło 75 tysięcy wniosków o azyl. Z roku na rok wzrasta liczba migrantów z Bliskiego Wschodu, którzy próbują osiedlić się w krajach Wspólnoty. W ciągu ostatnich dwóch lat podwoiła się liczba składających wnioski o azyl w Unii Syryjczyków i Libijczyków, przy czym nie zmniejszył się napływ migrantów z innych krajów Bliskiego Wschodu. W 2012 roku odnotowano 80 tysięcy wniosków o bezpieczne schronienie. Uchodźcy złożyli je w Niemczech, natomiast drugim najpopularniejszym krajem destynacji okazuje się Szwecja. W Polsce odnotowano wzrost liczby napływających wniosków o 64% [16, s. 10–11].

Okolo trzech milionów ludzi opuściło granice Syrii w ucieczce przed krwawą wojną domową, która ogarnęła kraj. Codzienna ucieczka mężczyzn, kobiet i dzieci zamieniła się w jedną z największych migracji przymusowych od drugiej wojny światowej. Jak wykazały statystyki ONZ dotyczące uchodźstwa, masowa emigracja z Syrii zaczęła się na początku 2012 roku, gdy masowe protesty przemieniły się w walkę zbrojną. Konflikt osiągnął apogeum na początku zeszłego roku. Ciągła przemoc zmusza Syryjczyków do opuszczenia kraju³. Według oficjalnych danych liczba Syryjczyków, którzy dotarli do Europy, jest szacowana na 200 tys. Największe skupisko Syryjczyków jest w Niemczech i Szwecji⁴.

¹ 4 miliony Syryjczyków opuściło swój kraj, <http://www.stefczyk.info/wiadomosci/swiat/4-miliony-syryjczykow-opuscilo-swoj-kraj,14259640023> (dostęp: 03.03.2016 r.)

² *Libyans protest over delayed subsidized housing units*, «Egypt Independent», almasryalyoum.com (dostęp: 03.03.2016 r.)

³ http://donate.unhcr.org/international/syria#_ga=1.128038284.1033231720.1416925980

⁴ <http://syrianrefugees.eu/>

Z kolei w oparciu o informacje Frontex, od stycznia do maja 2015 roku na granicach Wspólnoty zatrzymano 42 tysiące nielegalnych migrantów. Stanowi oni trzykrotnie większą liczbę, w porównaniu z analogicznym okresem w roku ubiegłym. Frontex podaje, że w ostatnich latach do UE przedostawało się rocznie od 70 do 140 tysięcy nielegalnych migrantów – są to jednak przypadki wykryte. Zgodnie z szacunkami Frontexu liczba nielegalnych migrantów w UE może wynosić ok. 4 miliony⁵.

Migranci a szansa na integrację

W Przedmowie do Zielonej Księgi *Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*, Komisja Europejska stwierdza: «Nie bójmy się spojrzeć prawdzie w oczy: niż demograficzny stał się faktem. Pod koniec lat 90. blisko jedna trzecia regionów w Unii Europejskiej odnotowała spadek liczby ludności. Nie zapominajmy, że te przemiany demograficzne wpływają na całokształt życia społecznego, na funkcjonowanie rodzin, zachowania konsumenckie, systemy emerytalne (...). Trudno sobie wyobrazić wzrost gospodarczy bez wzrostu potencjału demograficznego, wzrost «Europy pustych kołyszek». Trzeba zatem działać. Powinniśmy zacząć od stawiania odważnych pytań, nie uznających tematów tabu. W jakim stopniu mogłaby się nam przysłużyć imigracja, choć nie rozwiąże ona całkowicie naszych problemów?» [28, s. 4]. Tym samym KE wskazuje, że jeśli Europa będzie rozmawiać z innymi narodowościami, może nie tylko na tym zyskać – chodzi tutaj głównie o pozyskanie siły roboczej – ale również może rozwiązać swoje wątpliwości. Przez co stanie się też bardziej otwarta i tolerancyjna.

Z kolei w rozdziale dotyczącym rol migracji można przeczytać, że w niedalekiej przyszłości wręcz koniecznością będzie zwiększanie ruchów migracyjnych. Dzięki czemu poprawi się dobrobyt w Europie. «Biorąc pod uwagę sytuację demograficzną Europy i jej otoczenie geograficzne, ta imigracja ekonomiczna będzie również w dużej części imigracją o charakterze osiedleńczym» [28, s. 21]. Jednak wymusza to wprowadzenie odpowiednich regulacji, które umożliwią przepływ ludzi, by ci posiadali nie tylko prawa, ale również obowiązki, by mogli pełnić określone role w społeczeństwie. O czym trzeba rozmawiać na szczeblu narodowym i europejskim, czy także państwami, z których pochodzą migranci.

Podstawą do czego są wstępne wyniki wyborów, gdzie partie narodowe i eurosceptyczne w tej kadencji będą miały silną, ponad stuosobową reprezentację w Parlamencie Europejskim. Należy zauważyć, że hasła i programy wyborcze tych partii, głoszone podczas kampanii, oparte były głównie na obietnicach zatrzymania zjawiska migracji oraz szeroko pojętej wrogości wobec migrantów w Europie. Takie tendencje wydają się niepokojące nie tylko w kontekście kryzysu demograficznego przed którym stoi Europa, ale i wobec migrantów już zamieszkujących kraje Wspólnoty.

⁵ *Frontex ma pomagać krajom UE w odsyłaniu nielegalnych imigrantów*, «Puls Biznesu», www.pb.pl/4290291,41693,frontex-ma-pomagac-krajom-ue-w-odsylaniu-nielegalnych-imigrantow?utm_source=copyPaste&utm_medium=referral&utm_campaign=Opera (dostęp: 03.03.2016 r.)

Dużym jednak problemem, z którym musi poradzić sobie UE, a także z czym zmagają jest bezrobocie. Jak dowodzą dane z 2013 roku, 14 mln Europejczyków powyżej 25. roku życia pozostaje bez pracy. Bezrobocie w Hiszpanii wynosi 26%, we Włoszech 12,5%, w Portugalii 16%, we Francji 11%, w Szwecji 8%. W Wielkiej Brytanii w sierpniu osiągnęło poziom 7,85% – najwyższy od 20 lat. Dla wielu te i podobne statystyki, wskazujące na kryzys ekonomiczny. Ten w państwach europejskich jest decydującym czynnikiem – niejako usprawiedliwiającym – odpowiadającym za wzrost nastrojów antyimigracyjnych w Unii. Trzeba jednak zaznaczyć, że takie jednak tłumaczenia charakter doraźny i krótkowzroczny. Wiąże się to z tym, że podstawowym generatorem postaw nacjonalistycznych w Unii jest brak spójnej polityki integracyjnej i polityki krajowej, co opiera się na modelu asymilacyjnym [9].

W konsekwencji niejednolita polityka migracyjna powoduje m.in. nierównomierne rozmieszczenie migrantów w krajach destynacji. Taka tendencja prowadzi do tego, że w części państw stopień zagęszczenia migrantów jest niebezpiecznie wysoki. Przez co wśród obywateli rodzi się obawa «bycia mniejszością we własnym kraju».

Trzeba także zaznaczyć, że dotychczasowe koncepcje zmierzające do konsolidacji migrantów ze społecznościami przyjmującymi, bazowały na przekonaniu o cywilizacyjnym zapóźnieniu przybyszów spoza UE. Tym samym skupiono się na bardzo silnym akcentowaniu, także w polityce wewnętrznej, wyższości kultury europejskiej. Migranci z krajów bliskowschodnich postrzegani byli przez to, jako tania siła robocza, dla której jedyną możliwością uzyskania równych praw, zarówno w sensie ekonomicznym jak i socjalnym, była całkowita asymilacja oraz naturalizacja. Przez co narzuconym migrantom zachodni model kulturowy, z niemal kompletnym pominięciem międzykulturowego dialogu i dyskusji dotyczącej trudności z jakimi borykają się przybysze z państw trzecich. Dlatego też na skutek diametralnej zmiany środowiska cywilizacyjnego oraz zignorowania przez władze państw przyjmujących konsekwencji, wynikających z braku skutecznych narzędzi integracyjnych doprowadziły do tego, że wielu migrantów odrzuciło możliwość integracji

z nowym środowiskiem na rzecz resentymentów i pogłębienia związków z kulturą odniesienia. Poszukiwanie własnej tożsamości w odmiennym kulturowo otoczeniu. Mocno podkreślającym przy tym wyższość własnego modelu wartości. Co z kolei zaszczerpiło wśród migrantów tendencje do samowylęczenia, opartego na tworzeniu struktur i organizacji, mających na celu przeniesienie wzorców własnej kultury, odrodzenie, a także radykalną obronę rodzimego systemu zasad [26, s.78–79].

Kolejna ważna kwestia jest tożsamość zbiorowa jest elementem konstytutywnym każdej społeczności. Od stopnia jej utrwalenia i konsolidacji zależy przetrwanie zbiorowości. Jest to czynnik niezwykle istotny, ujawniający swą siłę nie tylko w sytuacjach zagrożenia, ale także w procesach kulturowej adaptacji, szczególnie gdy dochodzi do zderzenia odmiennych i nierzadko skrajnie różnych kultur, co może prowadzić do kryzysu i zakłóceń w samoidentyfikacji. Wydaje się, że w przypadku migrantów – osób dobrowolnie opuszczających rodzimy kraj, proces ten powinien przebiegać znacznie łagodniej i sprawnej niż w przypadku na przykład przymusowych przesiedleń. Rzeczywistość pokazuje jednak, że utrwalone w migrantach poczucie tożsamości i więzi z kulturą rodzimą staje się ogromną barierą w procesie przystosowania do nowego otoczenia cywilizacyjnego. Szczególnym przykładem jest tu sytuacja migrantów z Bliskiego Wschodu, dla których miejscami destynacji stają się kraje europejskie. W kulturze bliskowschodniej, inaczej niż w środowisku europejskim, zależności plemienne, lokalne i regionalne stanowią podstawowy element tożsamości jednostek i grup. Co więcej, w wielu przypadkach są one silniejsze niż poczucie więzi narodowej. Zderzenia dwóch różnych cywilizacji, a zatem także radykalnie odmiennych tożsamości nie tylko poważnie zaburza, ale i często uniemożliwia proces kulturowej adaptacji. Ujawnia się kulturowa rywalizacja, w której zwycięża silniejszy. Tożsamość zbiorowa jest bowiem procesem, którego rezultatem jest ustalenie obrazu samego siebie i innych. Jest on jednak uzależniony od istotnych w danym momencie powiązań i relacji, od okoliczności towarzyszących, które definiują stopień ważności podobieństw i wspólnotę interesów, wyznaczając tym samym kategorię «nasi» i wskazując

Tabela 4. Liczba i procent muzułmanów w wybranych krajach UE

Lp.	Kraje UE	Liczba muzułmanów w 2010	100.0%	Liczba muzułmanów w 2050	100.0%
1.	Niemiec	4.760.000	5.8	7.000.000	10.0
2.	Francja	4.710.000	7.5	7.540.000	10.9
3.	Wielka Brytania	2.960.000	4.8	7.760.000	11.3
4.	Włoch	2.220.000	3.7	5.320.000	9.5
5.	Bulgaria	10.020.000	13.7	770.000	15.0
6.	Holandia	1.000.000	6.0	1.600.000	9.4
7.	Szpania	980.000	2.1	3.940.000	7.5
8.	Belgia	630.000	5.9	1.310.000	11.8
9.	Austria	450.000	5.4	750.000	8.9
10.	Szwecja	430.000	4.6	1.350.000	12.4
11.	Dania	230.000	4.1	500.000	8.5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://www.globalreligiousfutures.org>

na antagonizmy w kategorii «obcy». Poczucie zbiorowej identyfikacji z różnymi społecznościami może mieć zatem różne poziomy intensyfikacji – może być mniej lub bardziej trwałe, znaczące, ważne lub niewarte obrony. Ze zdobytej dotąd wiedzy autora, zgromadzonych doświadczeń i osobistej refleksji wynika, że współistnienie ze sobą skrajnie różnych tożsamości zbiorowych jest możliwe, jest to jednak model konfliktogenny.

Kolejną przyczyną porażki działań integracyjnych jest postrzeganie migrantów z Bliskiego Wschodu, zarówno przez władze jak i społeczności przyjmujące, głównie przez pryzmat odmiennej kultury. Pomijano przy tym obrany przez cudzoziemców system filozoficzno-religijny i zignorowanie roli islamu w procesie kształtowania tożsamości. Co stanowi poważny problem, ponieważ liczbę muzułmanów zamieszkujących kraje Unii Europejskiej szacuje się na co najmniej 15 milionów. Ich rozmieszczenie nie jest jednolite – we Francji stanowią oni ok. 10% populacji, w Holandii i w Austrii ok. 6%, odsetek w Szwecji to 4,6%.

Dla wyznawców islamu religia jest podstawowym kryterium identyfikacji, a co za tym idzie dużo silniejszym czynnikiem integrującym niż np. pochodzenie etniczne czy narodowość. Od lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku islam stał się jednym z elementów funkcjonalnych polityk państw bliskowschodnich. Hasła rewolucji islamskiej i apele o zjednoczenie braci muzułmanów miały ocalić potencjał zbudowany na panarabskiej idei integracji i jednocześnie stanowić dla niej przeciwwagę. Islam stał się dla wielu społeczności oraz jednostek zasadniczym punktem odniesienia, a zwłaszcza dla migrantów, którzy zagubieni w nowych warunkach i zasadach, często dotąd wręcz niemożliwych do zaakceptowania, zmuszeni zostali do redefinicji własnej tożsamości [26, s. 81].

Znamiennym i bardzo ważnym z punktu widzenia polityki integracyjnej jest fakt, że znaczenie islamu w życiu migrantów nasila się w momencie, gdy zakładają oni własną rodzinę lub sprowadzają ją do kraju destynacji. Odpowiedzialność za wychowanie kolejnego pokolenia stwarza konieczność wyboru określonego modelu wartości, a islam z uwagi na swój dogmatyzm, monolityczność i bezdyskusyjność stanowi dla nich uniwersalny model światopoglądowy. Jak zauważa H. Bielfield muzułmanie nie traktują islamu wyłącznie jako religii, ale jako ideologię polityczną mającą na celu uporządkowanie i przekształcenie wszystkich aspektów życia społecznego – prawo, finanse, sprawiedliwość społeczną, politykę zagraniczną [17, s. 142].

D. Pipes w swych wypowiedziach kategorycznie podkreśla, że szariat jest prawem antydemokratycznym, sprzecznym z prawami człowieka i antyobywatelskim, gdyż odwołuje się do woli Boga, nie zaś do suwerenności narodowej i daje w układzie społecznym przewagę muzułmanom nad nie muzułmanami. Jak słusznie zauważa, w każdym z krajów w których wprowadzono prawo szariatu¹ praktyka udowadnia, że

jest to prawo łamiące podstawowe wolności osobiste i obywatelskie. Jak dowodzi Muqtedar Khan, szef katedry Wydziału Nauk Politycznych w Adrian College, wiceprezydent Muzułmańskiego Stowarzyszenia Nauk Społecznych rozdział państwa i religii nie jest warunkiem koniecznym dla istnienia demokracji. Jako przykład podaje on Wielką Brytanię, w której królowa jest jednocześnie głową Kościoła i szefem rządu, a zarządzanie wieloreligijnym krajem nie powoduje w nim napięć na tle wyznaniowym. Według M. Khana, to nie świeckość wpisana w konstytucji jest gwarantem sukcesu, ale sposób w jaki państwo realizuje wolność religijną i przestrzega równości wszystkich religii [21]. Jak jednak w demokratycznym ustroju realizować bezwzględne prawo? Jeśli nawet, jak twierdzą niektórzy badacze islam nie jest w swych założeniach sprzeczny z wartościami demokratycznymi, to bezdyskusyjnie stoi z nimi w dużym konflikcie muzułmańskie prawo szariatu.

Jeden z propagatorów idei euroislam, Syryjczyk mieszkający w Niemczech, prof. Bassam Tibi, jako przykład nawiązania partnerskich stosunków bilateralnych między społecznością muzułmańską a aparatem państwowym podaje przykład Holandii i Wielkiej Brytanii. Podkreśla on jednak, że z perspektywy korzyści, zarówno dla Europejczyków, jak również europejskich muzułmanów, najlepszym modelem dla ich współistnienia byłby pluralizm kulturowy, który włączyłby muzułmanów do europejskiego systemu politycznego, implikując tym samym potrzebę demokratyzacji islamu. Taki model zapewniałby im konieczne prawa, ale także nakładał polityczne i obywatelskie obowiązki, obciążał odpowiedzialnością za wspólną Europę. Każdy inny system ogranicza islamistów do mniejszości, której prawa są mniej lub bardziej respektowane, nie daje im jednak wpływu na kształt stosowanej wobec nich polityki. Co z kolei może powodować radykalizację zachowań i postaw, prowadzić do samowylęczenia z europejskiej społeczności, a tym samym uniemożliwić proces integracji [26].

Należy prowadzić bardziej zdecydowaną politykę integracyjną, której celem będzie przyznanie im praw i obowiązków porównywalnych z tymi, jakie mają obywatele Unii Europejskiej. Unia powinna również wzmocnić niedyskryminacyjne traktowanie takich osób w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym oraz rozwijać środki służące zwalczaniu rasizmu i ksenofobii². W Komunikacie Komisji z 2000 roku zaproponowano koncepcję civic citizenship, zgodnie z którą imigranci mogliby stopniowo nabywać prawa i obowiązki zrównujące ich status ze statusem pełnoprawnych obywateli UE. W oparciu o Program Haski (2005–2009) Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych przyjęła Wspólne Podstawowe Zasady dotyczące Polityki Integracji wobec migrantów (Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy), zgodnie z którymi jednym z priorytetów jest włączanie migrantów w kształtowanie polityki integracyjnej poprzez ich udział w procesach demokratycznych oraz otwarty dialog ze społeczeństwem

¹ Arabia Saudyjska, Pakistan, Sudan, Afganistan.

² Posiedzenie Rady Europejskiej w Tampere, 15–16 października 1999 r.

przyjmującym, zwłaszcza na szczeblu lokalnym. Program Sztokholmski na lata 2010–2014 kontynuuje tę politykę, wspierając realizację jej założeń finansowo, w ramach programu Integracja Obywateli Państw Trzecich (Integration of Third Country Nationals).

Podsumowanie. Jak wynika z powyższego, nadrzędnymi wyznacznikami skutecznej integracji migranta ze społecznością przyjmującą jest samodzielne – choć przy odpowiednim wsparciu państwa – osiągnięcie przez niego stabilizacji socjalno-bytowej opartej na finansowej niezależności i stałym miejscu zamieszkania. Konieczna jest przy tym dobra znajomość języka kraju przyjmującego oraz wykonywanie pracy zgodnej z kwalifikacjami migranta. Partycypacja w życiu społeczno-politycznym jako przejaw integracji na poziomie kulturowo-tożsamościowym jest ostatnim etapem procesu, niestety jednak najtrudniejszym. Analiza realizowanych przez kraje członkowskie polityk oraz weryfikacja ich kluczowych założeń pozwalają stwierdzić, że są one nie tylko nieskuteczne, ale w niektórych swych przejawach wręcz zgubne dla powodzenia całego procesu. Wzrost zamachów terrorystycznych w całej Europie i w odpowiedzi na nie nastroje antyimigranckie (dokonywane w przeważającej większości przez osoby z rodzin imigranckich) dowodzą, że konieczna jest zmiana kursu wobec fali migracji. Tolerancja i gościnność Europejczyków powinny być zabezpieczone poprzez odpowiednie mechanizmy weryfikacji i racjonalnych wymagań wobec ludności napływowej.

Pomimo, że kraje UE różnią się politycznie, kulturowo, społecznie i religijnie, są one jednak atrakcyjnymi krajami dla migrantów z Bliskiego Wschodu ze względu na możliwości dobrego życia w wymiarze ekonomicznym i poszanowania podstawowych praw jednostki. Dyskusja na temat integracji migrantów z nowym środowiskiem nie oznacza konieczności wyobcowania z kultury macierzystej i wtopienia się w nową kulturę jak głoszą niektórzy. Migrantom udało się zintegrować bardziej ekonomicznie niż społecznie, dlatego nadal występują znaczące bariery w obszarze integracji społecznej i kulturowej.

Integracja jest procesem rozłożonym w czasie. Jej sukces wymaga jasno określonych reguł, wypracowanych w międzykulturowym dialogu, które zaakceptują migranci i od których nie będą odstępować władze i społeczności państw przyjmujących. Niezwykle ważnym zagadnieniem w tym procesie jest wyeliminowanie strachu i poczucia zagrożenia zarówno po stronie gospodarzy, jak i przybyszów. Tu najważniejsze jest poznanie – nie tylko kultury i tożsamości społeczności napływowej, ale przede wszystkim umocnienie filarów własnej tożsamości kulturowej. Silne poczucie identyfikacji z wartościami i osiągnięciami cywilizacji europejskiej jest jednym z warunków koniecznych dla zapewnienia efektywności i sukcesu integracji.

Bibliografia

1. *Arabska Wiosna Ludów*, «Wprost», nr 8, 2011.
2. Bocheńska, J., 2010, *Europa wobec imigrantów*, <http://psz.pl/117-polityka/joanna-bochenska-europa-wobec-imigrantow>.

3. Bokszański, Z., 2006, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa.
4. Buchowski, M., Schmidt, J., 2012, *Imigranci: między izolacją a integracją*, Poznań.
5. Danecki, J., 2001, *Arabowie*, Warszawa.
6. Duszczyk, M., Matuszczyk, K., 2004, *Migration in the 21st century from the perspective of CEE countries – an opportunity or a challenge?*, CEED Institute 2004, <http://ceedinstitute.org/report/1798>.
7. Eco, U., 2010, *Apokaliptycy i dostosowani: Komunikacja masowa a teorie kultury masowej*, Warszawa.
8. Eurostat, Your key to European Statistics, <https://ec.europa.eu/eurostat/>.
9. Eurostat: bezrobocie w UE powoli spadnie, 2014, <http://www.polskieradio.pl/42/275/Artykul/1191262,Eurostat-bezrobocie-w-UE-powoli-spada>.
10. Fevre, R., 1998, *Labour migration and freedom of movement in the European Union: social exclusion and economic development*, «International Planning Studies», Vol.3, Issue 1.
11. Halliday, F., 2002, *Islam i mit konfrontacji*, Warszawa.
12. Iglicka, K., 2006, *Dylematy europejskiej polityki migracyjnej*, Nowa Europa. «Przegląd natoliński», Nr 2 (4).
13. Koppes, CR., 1976, *Captain Mahan, General Gordon, and the Origins of the Term 'Middle East'*, «Middle Eastern Studies», Vol.12, No.1.
14. Lewis, B., 2003, *Muzułmański Bliski Wschód. Narody i cywilizacje*, Gdańsk.
15. Lesińska, M., Stefańska, R., 2010, *Polityka migracyjna oraz rozwiązania dotyczące dostępu cudzoziemców do rynku pracy: raport o rozwiązaniach przyjętych w wybranych państwach Unii Europejskiej*, Warszawa.
16. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 2013, *Raport Polityczny w dziedzinie Migracji i Azylu*, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/annual-policy/2013/21b_poland_annual_policy_report_2013_pl.pdf.
17. Paarlberg, LE., Bielefeld, W., 2009, *Complexity Science – An Alternative Framework for Understanding Strategic Management in Public Serving Organizations*, «International Public Management Journal», nr 12.
18. Pająk, B., 2001, *Zaskakujący zwrot wydarzeń i jego konsekwencje w społeczeństwie, czyli Hiszpania jako kraj migracji*, <http://www.hiszpania-online.pl/?strona,doc,pol,glozna,1288,0,8,1,1288,ant.html>.
19. Pędziwiatr, K., 2013, *Arabskie rewolucje i kontrrewolucje. Kultura – Polityka*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków.
20. Pędziwiatr, K., 2011, *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, «Biuletyn Migracyjny», Ośrodek Badań nad Migracjami UW, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/32-grudzien-2011/migracje-w-cieniu-arabskich-rewolucji>.
21. Pipes, D., Khan, M., 2003, *Debate: Islam and Democracy*, tłum. D. M. Dastych.
22. Salem, DN., 2017, *Tożsamość zbiorowa imigrantów z Bliskiego Wschodu w wybranych państwach Unii Europejskiej*, «Studia Orientalne», nr 2 (12).
23. Savage, TM., 2004, *Europe and Islam: Crescent waxing, cultures clashing*, «The Washington Quarterly».
24. Tibi, B., 2010, *Euro-Islam: An Alternative to Islamization and Ethnicity of Fear*, [w:] Z. Baran, *The Other Muslims. Moderate and Secular*, New York.
25. Tibi, B., 2006, *Euro-islam jako europejski most między cywilizacjami. Europeizacja islamu*, [w:] K. Górak-Sosnowska, P. Kubicki, K. Pędziwiatr (red.), *Islam i Obywatelskość w Europie*, Warszawa.
26. Vertovec, S., 2012, *Transnarodowość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
27. Wojtaszczyk, KA., 2015, *Crises in the Process of European Integration and Approaches to Their Management*, Warszawa.
28. *Zielona Księga. Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*, Wydawnictwo Wspólnoty Europejskiej, Bruksela 2005.
29. Zima Ludów, «Wprost», nr 6, 2011.
30. Żołędowski, C., 2012, *Starzenie się ludności – Polska na tle Unii Europejskiej*, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/problemyps/pps17/PPS17-Zoledowski.pdf>.